

ДО ПИТАННЯ ПРО РІВНІ ТА СТУПЕНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ, А ТАКОЖ ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ РІВНЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ

Реформування вищої освіти відповідно до тенденцій розвитку світових освітніх систем є нагальною потребою в Україні. Розробки та напрацювання дали змогу Президенту України 01 липня 2014 року, підписати Закон України № 1556-VII "Про вищу освіту", основні положення якого вступили в силу з 6 вересня того ж року.

У статті проведено аналіз основних положень даного Закону. Зокрема виділено хто є здобувачем вищої освіти, визначено п'ять рівнів вищої освіти: початковий, перший та другий освітній, третій – освітньо-науковий і науковий рівень. Проведено аналіз питання про рівні та ступені вищої освіти, а також їх відповідність рівню Національної рамки кваліфікацій в межах діючого Закону.

Ключові слова: *реформування вищої освіти, Закон України "Про вищу освіту", рівні вищої освіти, ступені вищої освіти, національна рамка кваліфікацій, освітньо-професійна програма, освітньо-наукова програма.*

Реформування вищої освіти відповідно до тенденцій розвитку світових освітніх систем є нагальною потребою в Україні. Цю проблему у своїх працях неодноразово досліджували А. Афанасьєв, В. Байденко, Б. Клименко, В. Кремень, В. Миронов, В. Огнев'юк, В. Пусвацет, С. Сисоєва, М. Степко, Г. Лукичів, В. Калашніков та інші.

Розробки та напрацювання дали змогу Президенту України 01 липня 2014 року, підписати Закон України № 1556-VII "Про вищу освіту", основні положення якого вступили в силу з 6 вересня того ж року.

Не претендуючи на всебічний аналіз основних положень даного Закону, спробуємо проаналізувати деякі найбільш актуальні питання, викласти своє розуміння і тлумачення норм цього Закону.

Для підготовки фахівців з вищою освітою вищі навчальні заклади керуючись стандартами вищої освіти розроблюють освітні (освітньо-професійні чи освітньо-наукові) та наукові програми за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Згідно ст. 61. "Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах", здобувачами вищої освіти є:

– особи, які зараховані до вищого навчального закладу з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра, мають статус студентів;

– особи, які в установленому порядку зараховані до вищого військового навчального закладу (вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання), військового інституту як підрозділу вищого навчального закладу і навчається з метою здобуття вищої освіти за певним ступенем та якій присвоєно військове звання рядового, сержантського і старшинського складу або спеціальне звання рядового, молодшого начальницького складу або таке звання вона мала під час вступу на навчання – мають статус курсантів;

– особи, які в установленому порядку зараховані до вищого військового навчального закладу (вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання) з метою здобуття вищої освіти і мають військове звання офіцерського складу або відповідне спеціальне звання середнього чи старшого начальницького складу, мають статус слухача;

– особи, які зараховані до вищого навчального закладу (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії, мають статус аспірантів;

– особи, які зараховані до вищого військового навчального закладу (вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії називаються ад'юнктами;

– і нарешті, особи, які зараховані або прикріплені до вищого навчального закладу (наукової установи) для здобуття ступеня доктора наук є докторантами.

Успішне виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої або наукової програми, є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук.

Відповідно до певної програми визначається рівень вищої освіти, на якому, і здійснюється підготовка.

Стаття 5. "Рівні та ступені вищої освіти" згаданого Закону встановлює п'ять рівнів вищої освіти, а саме: початковий, перший і другий освітні, третій – освітньо-науковий і науковий рівні. Третій (освітньо-науковий) і науковий рівень інколи називають перший і другий наукові рівні.

Кожний рівень вищої освіти, з одного боку, відповідає кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій, або можна трактувати навпаки, а з іншого – передбачає здобуття знань і вмінь, достатніх для виконання певних професійних функцій.

Проаналізуємо питання про рівні та ступені вищої освіти, а також їх відповідність рівню Національної рамки кваліфікацій в межах діючого Закону, оскільки ці питання для кожного науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу є досить новими.

Здобувачі вищої освіти можуть набути знань та умінь на такому рівні, паралель якого пролягає через п'ятий – дев'ятий рівні Національної рамки кваліфікацій.

П'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій відповідає початковий рівень вищої освіти, його ще називають коротким циклом здобуття вищої освіти. На цьому рівні здобувач вищої освіти виконує освітньо-професійну програму, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС (60 кредитів ЄКТС – тривалість одного навчального року у вищому навчальному закладі протягом 2-х семестрів), і здобуває освітньо-професійний ступінь – молодшого бакалавра, який присуджується вищим навчальним закладом і передбачає загальнокультурну та професійно орієнтовану підготовку, набуття спеціальних знань та умінь, а також певного досвіду їх практичного застосування. Молодший бакалавр, займаючи первинну посаду у відповідній галузі професійної діяльності, під час виконання посадових обов'язків, має виконувати лише типові професійні завдання. Лише ті особи, які мають повну загальну середню освіту, можуть здобувати даний ступінь. Молодших бакалаврів готують лише коледжі, які відповідно до статті 28 Закону, є галузевими вищими навчальними закладами, або структурними підрозділами університетів, академій чи інститутів, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження. Коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, але дані особи не є здобувачами вищої освіти.

Якщо, мову вести про перший освітній рівень вищої освіти, так званий бакалаврський, то він:

– по-перше, обов'язково передбачає наявність в особи, що має здобувати ступінь бакалавра, повної загальної середньої освіти;

– по друге, присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС;

– по-третє, забезпечує достатню підготовку для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю, так як передбачає здобуття особою необхідних для цього теоретичних знань та практичних умінь і навичок, і на кінець;

– по-четверте, відносно Національної рамки кваліфікацій, забезпечує її шостий кваліфікаційний рівень.

Магістерський або другий освітній рівень вищої освіти, зрозуміло, що відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій. На відміну від двох попередніх рівнів передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей. Від магістрів вимагається ефективне виконання не лише завдань відповідного рівня професійної діяльності, а завдань інноваційного характеру.

Освітній ступінь "магістр" присуджується вищим навчальним закладом (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми на основі раніше здобутого ступеня бакалавра.

Згідно Закону України "Про вищу освіту" освітні програми підготовки магістрів можуть бути двох видів: освітньо-професійна програма, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС; освітньо-наукова програма, в обсязі 120 кредитів ЄКТС, яка обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

За освітньо-науковою програмою підготовка магістрів може здійснюватись: вищими навчальними закладами; науковими установами Національної академії наук України або національних галузевих академій; науковими установами спільно з вищими навчальними закладами (у такому разі наукова складова освітньо-наукової програми реалізується у науковій установі, а освітня – у вищому навчальному закладі).

Для встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти (особи, які здобувають ступінь молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра) рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти проводиться атестація, яка здійснюється екзаменаційною комісією, відповідно до положення про екзаменаційну комісію, затвердженого вченою радою вищого навчального закладу (наукової установи). При цьому, особи, які здобувають ступінь магістра, атестацію можуть проходити у формі складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальностями та в порядку, визначеними Кабінетом Міністрів України.

Здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності забезпечує третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти. Здобувачі вищої освіти на даному рівні здобувають освітній і водночас перший науковий ступінь – доктора філософії на основі ступеня магістра, і мають оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне наукове дослідження, результати якого, повинні мати наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Даний рівень вищої освіти відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Закон України "Про вищу освіту" визначає два варіанти здобуття ступеня доктора філософії, а саме:

– під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі), в результаті чого, обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми становить 30-60 кредитів ЄКТС, а нормативний строк навчання – чотири роки;

– поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови, якщо вони, професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи і успішно виконання відповідної освітньо-наукової програми. Такі особи мають право здобувати ступінь доктора філософії шляхом публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді, яка може бути як постійно діючою, так і разовою, але обов'язково акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Здобувач ступеня доктора філософії має право на вибір спеціалізованої вченої ради.

Підготовку докторів філософії можуть здійснювати і наукові установи, як за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність, так і/ або за освітньо-науковою програмою, окремі елементи якої забезпечуються іншими науковими установами та/або вищими навчальними закладами.

Найвищим рівнем вищої освіти є науковий рівень, на якому на основі ступеня доктора філософії здобувається другий науковий ступінь – доктора наук. Найвищий рівень вищої освіти логічно відповідає найвищому (дев'ятому) кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій. Лише на даному рівні передбачено набуття найвищих компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливих наукових або прикладних проблем, які мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Даний ступінь, як і ступінь доктора філософії, присуджується за результатами проведеного дослідження постійно діючою спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Результатами проведеного дослідження можуть бути оприлюднені у різні способи, або шляхом публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації, або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких, затверджується Міністерством освіти і науки України як центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

На сьогодні відповідно до статті 6. Закону України "Про вищу освіту" дуже велика увага приділяється перевірці результатів наукових досліджень (дисертацій, наукових доповідей тощо) на виявлення академічного плагіату. Лише ті роботи, які виконано здобувачем самостійно, допускаються до захисту, оскільки, підставою для відмови у присудженні відповідного наукового ступеня є виявлення в поданій до захисту дисертації (науковій доповіді) академічного плагіату.

Виявлення академічного плагіату у захищеній дисертації (науковій доповіді) призводить до досить серйозних негативних наслідків як для здобувача наукового ступеня, так і для спеціалізованої вченої ради, а саме:

- рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня та видачу відповідного диплома скасовується Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за поданням Комітету з питань етики у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- як постійно діюча спеціалізована вчена рада, так і разова рада вищого навчального закладу, позбавляється права проводити засідання протягом двох років;
- науковий керівник (консультант) дисертанта, голова відповідної спеціалізованої вченої ради позбавляються права брати участь у роботі спеціалізованих вчених рад строком на два роки;
- вищий навчальний заклад (наукова установа) позбавляється права акредитації відповідної постійно діючої спеціалізованої вченої ради та на один рік;
- вищий навчальний заклад (наукова установа) також позбавляється права створювати разові спеціалізовані вчені ради строком на один рік.

Звичайно, скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня з причини виявлення академічного плагіату, може бути оскаржене дисертантом або представниками спеціалізованої вченої ради в суді відповідно до чинного законодавства.

Декілька слів про документи про вищу освіту. Згідно ст.7. "Документи про вищу освіту (наукові ступені)", документ про вищу освіту (науковий ступінь) видається особі, яка успішно виконала відповідну освітню (наукову) програму та пройшла атестацію. Атестація проходить в екзаменаційній комісії, а не в Державній екзаменаційній комісії, як це було раніше, відповідно до вимог Закону "Про вищу освіту" 2002 року. Виникає запитання: "Чому не в Державній екзаменаційній комісії?".

На сьогодні, відповідно до чинного законодавства вищий навчальний заклад має право видавати документ про вищу освіту як державного зразка, але лише у випадку за акредитованою освітньою програмою, і власні документи про вищу освіту – за неакредитованою освітньою програмою, які виготовляються і видаються у порядку та за зразком, що визначені вченою радою вищого навчального закладу. Ось чому, екзаменаційна комісія не називається державною.

Закон "Про вищу освіту" встановлює п'ять видів дипломів про вищу освіту (наукові ступені) за відповідними ступенями: диплом молодшого бакалавра; диплом бакалавра; диплом магістра; диплом доктора філософії; диплом доктора наук. Інформація про видані дипломи вноситься вищими навчальними закладами, крім вищих військових навчальних закладів, до Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО).

У дипломах молодшого бакалавра, бакалавра, магістра зазначаються стандартна інформація, така як: назва вищого навчального закладу, що видав цей документ, кваліфікація, що складається з інформації

про здобутий особою ступінь вищої освіти, спеціальність та спеціалізацію, та в певних випадках – професійну кваліфікацію.

Проте, невід'ємною частиною диплома бакалавра, магістра, доктора філософії є додаток до диплома європейського зразка, в якому міститься інформація про результати навчання особи, що складається з інформації про назви дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України, тобто додаток містить структуровану інформацію про завершене навчання, що раніше не здійснювалось.

Цікавим є і той факт, що вищий навчальний заклад має право виготовляти та видавати подвійний диплом за зразком, визначеним вченою радою вищого навчального закладу, у випадку здобуття особою вищої освіти одночасно за двома спеціальностями (спеціалізаціями). Раніше подібне також не практикувалось.

Наведені нововведення торкаються лише окремого кола питань процесу реформування системи освіти, проте зрозуміло одне, законодавець чітко визначив вектор розвитку національної освітньої системи на інтеграцію в європейський простір вищої освіти та науки.

Використані джерела

1. Закон України "Про вищу освіту" // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014, / № 37-38 /, стор. 2716, стаття 2004 у редакції від 09 серпня 2016 року.
2. Науково-практичний коментар Закону України "Про вищу освіту": [А.В. Молдаван та ін.]. – К.: "Центр учбової літератури", 2015. – 365 с.

Drizhack V., Yermak S.

TO THE ISSUE ON LEVELS AND DEGREES OF HIGHER EDUCATION, THEIR CORRESPONDENCE TO THE LEVEL OF THE NATIONAL QUALIFICATIONS FRAMEWORK

Reforming higher education according to the trends of the world educational systems development is the urgent need in Ukraine. National scientists' elaborations made it possible for the President of Ukraine to sign the Act of Ukraine № 1556 – VII "On Higher Education" on July, 1, 2014, the main regulations of which came into force since September that year.

In the article the author analyzes the main regulations of the Act. Specifically, it defines people who get higher education, outlines five levels of higher education, analyzes the issue on levels and degrees of higher education as well as their correspondence to the level of the National qualifications framework in the current Act.

People who get the higher education can obtain knowledge and skills at the level which goes through level 5 to level 9 of the National qualifications framework.

The initial level of higher education corresponds to level 5 of the National qualifications framework, it is also called a short cycle of higher education. At this level people who get higher education fulfill the educational and professional program which provides the cultural and professionally oriented training, obtaining special knowledge and skills as well as certain practical experience. Higher education institutions get the first educational level of higher education as the result of successful fulfillment of the educational and professional program, provides level 6 according to the National qualifications framework.

The Master's Degree in higher education corresponds to level 7 of the National qualifications framework and provides for obtaining profound theoretical and/or practical knowledge, skills, habits for a certain specialty, general principles of the methodology in scientific and/or professional activities, other competences.

Obtaining theoretical knowledge, skills, habits and other competences necessary for producing new ideas, solving complex problems in the field of professional and/or research and innovative activities provides for the educational and scientific level of higher education as people at this level get educational and at the same time the first scientific degree – Doctor of Philosophy and are to master the methodology of the scientific and pedagogical activities and to make own scientific researches, the result of which are to be scientifically new and are of theoretical and practical importance. This level of higher education corresponds to level 8 of the National qualifications framework.

The highest level of higher education corresponding to level 9 of the National qualifications framework in the scientific level at which people get the second scientific degree – Doctor of Sciences, on the basis of the Doctor of Philosophy degree. Only this level provides for obtaining the highest competences in working out and implementing methodology and methods of research work, forming new systematized knowledge and/or progressive technologies, solving important scientific or applied problems which are of national or world importance and are published in the scientific editions.

Key words: *reforming higher education, Act of Ukraine "On Higher Education", levels of higher education, degrees of higher education, National qualifications framework, educational and professional program, educational and scientific program.*

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.